

ETHIOPIË REIS 19 april – 9 mei 1981

zondag 19 april 1981

Ik heb een goede vlucht gehad en een klein beetje kunnen slapen in het vliegtuig. Onverwacht stond Willem Keddeman op het vliegveld van Addis Abeba om mij af te halen. Eerst had ik echter nog wat moeilijkheden in verband met het visum. Het duurde even voordat de immigration officer de telex uit Amsterdam gevonden had, op grond waarvan ik een visum kon krijgen. Daarna vertelde de douanier mij nog eens dat ik, omdat ik als tourist het land bezocht, perse in een hotel moest verblijven. Hij gaf me ook een soort hotelboekingskaart mee en in zijn onmiddellijke nabijheid stond al een mannetje van de tourist information service om mij inlichtingen daarover te geven. Omdat ik door die troubles als laatste door de bagagecontrole ging, werd dat gelukkig niet erg gecontroleerd. Ik was toch wel een beetje bang dat ze de twintig balen shagtabak voor Willem zouden zien. Maar dat viel dus mee. Eenmaal helemaal door de controle, ben ik snel met Willem naar zijn flat gereden. Dit is een ruime moderne vierkamerflat op de zesde, bovenste etage met uitzicht op de Piazza, een druk plein. Er blijkt nog een andere jongen te logeren, Mike, een Australiër. De flat is vrijwel helemaal leeg, dus niet gezellig: kale wanden en een kale vloer van polyvinyltegels. In de woonkamer alleen een bedbank en een klein boekenkastje. 's Middags heb ik anderhalf uur geslapen en een kleine rit naar vlak buiten Addis gemaakt, langs het leprozencentrum naar een watervalletje. Willem heeft nota bene een Peugeot 404! Ook even het kantoor van de UNO gezien (Africa Hall) om benzinecoupons te halen. De benzine is op de bon: maximaal 15 liter per dag.

's Avonds echt ethiopisch gegeten in Ghion hotel. Een hele belevenis. Men zit in compartimenten, die van elkaar gescheiden zijn door beschilderde kamerschermen. Dan komt de ober langs met een kan water en een opvangbak, alles van koper. Alleen de rechterhand wordt gewassen: daarmee eet je. De linkerhand heet onrein, dus daar mag je niets mee doen. Het eten wordt opgediend op een enorme aarden schaal die op een fraaie rieten mand gezet wordt. De bodem van de schaal is bedekt met een sponsachtige massa waarop diverse soorten vlees, geitenkaas en een kleine aardappelsalade liggen. Ik vond vooral die sponsachtige ondergrond iets bijzonders, maar Willem vertelde mij dat dat het brood is. Dit is typisch Ethiopisch. Het wordt als een pannenkoek gebakken, maar dan slechts aan één kant. Het gebruikte graan heet 'tef'. Tef schijnt erg veel goede stoffen te bevatten. Ik vond het vrij machtig. Ethiopiërs kruiden hun vlees nogal sterk, met name met rode pepers.

's Nachts na twaalfen naar bed gegaan. Zondagochtend om negen uur opgestaan, redelijk uitgerust. Om zeven uur was er al veel verkeersherrie op straat. 's Nachts mag trouwens niemand buiten zijn: curfew tussen 12 en 5 uur.

Vandaag was er een meeting van de Hollandse vereniging. In Debre Zeit verzamelden we in het Ras hotel, met prachtig uitzicht over een kratermeer. Vroeger was dit een resort van Haile Selassie. Met vier auto's, ca 13 hollanders en een baby ging het richting Lake Koka, een stuwmeer, dat de elektriciteit voor Addis verzorgt. Uiteraard bewaking bij de dam. Aan de andere kant van de dam ligt weer een vroeger resort van de keizer, het is nu open voor iedereen als hotel/restaurant. 'Iedereen' betekent dan de middleclass-Ethiopiërs en de blanken. Hier hebben we met de club gegeten: spaghetti en vlees. Mooi uitzicht over het stuwmeer.

Bij Debre Zeit is trouwens een luchtmachtbasis. Toen wij in het Ras hotel koffie dronken, kwamen twee Russische vrachtvliegtuigen laag overvliegen om daar te landen.

Na de lunch gingen we via een slecht 'track' naar de Awash River, waar krokodillen en nijlpaarden (hippo's) zitten. Ik heb twee krokodillen verscholen op de grasoever aan de overkant gezien. Vanwege de schutkleur zijn ze niet te fotograferen. De hippo's wel, als ze tenminste met hun kop boven water komen.

Daarna zijn we verder getrokken naar de vroegere HVA-plantages Wonji/Shoa, waar ik voor de buurvrouw (mevrouw Hoogerbeets) een paar foto's gemaakt heb. Het suikerriet staat al hoog. Er zijn wat nieuwe irrigatiewerken uitgevoerd. Volgens Willem loopt de onderneming nu beter dan vroeger, omdat er vroeger vaak problemen met de vakbond waren (stakingen), wat nu over is.

We zijn half in het donker teruggereden en 's avonds hebben we in het Ras hotel mixed grill gegeten.

Mijn eerste algemene indrukken:

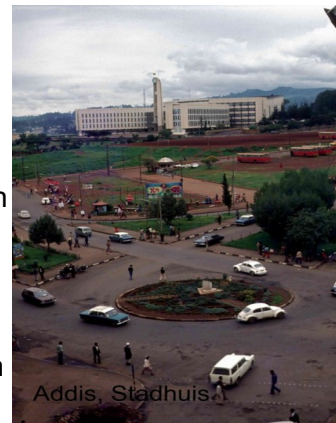
Gezicht vanuit het vliegtuig op de woestijn in Sudan. Een eindje parallel aan de Nijl gevlogen: aan weerszijden 300-500 meter bewoond en bebouwd gebied, en dan verder alleen maar zand in allerlei vormen met af en toe een droge wadi. Noord-Ethiopië vormt een overgangszone, is wat bergachtiger, maar blijft hoofdzakelijk kaal. Pas tussen Lake Tana en Addis zag je wat meer begroeiing en akkertjes. Bergen blijven vrij kaal, met soms diepe kloven (o.a. Blue Nile Gorge). Rondom Addis werd het veel groener, echter weinig bomen. Het bleek de laatste tijd veel geregend te hebben, wat niet gebruikelijk is omstreeks deze tijd van het jaar.

Er hangen veel wolken met hier en daar een plukje blauwe lucht. Wel lekker weer, als een Hollandse zomerdag.

De bergen rondom zijn zo oud dat ze door erosie afgevlakt zijn. De overgang tussen dalen en bergen is heel geleidelijk zodat er heel brede vlaktes zijn.

Addis is vrij druk. Er wonen zo'n 1,5 miljoen mensen. Het aantal moderne gebouwen is vrij groot. Vanaf de grote asfaltwegen zie je uitgestrekte wijken van Afrikaanse huisjes: muren van dicht op elkaar staande stokken, dicht gemaakt met leem. De daken allemaal van golfplaat; de omheiningen ook veelal. Zelfs buiten Addis zie je veel golfplaten, en weinig traditionele hutten met rieten daken. Er schijnt een plaatselijke fabriek van golfplaten te zijn. De bevolking is over het algemeen vriendelijk. Afrikaanse jongetjes proberen wel steeds hun diensten op te dringen en lopen soms een heel eind met je mee, maar echt hinderlijk als vliegen zijn ze niet. Ze blijven vriendelijk en nieuwsgierig.

Een aantal belangrijke gebouwen en strategische punten (bijvoorbeeld bruggen, stuwdam) worden bewaakt door vriendelijke militairen. Tegenover Willems flat staat het hoofdkantoor van de Ethiopian Electric Light and Power Authority (EELPA). Iedereen die er naar binnen wil, wordt vluchtig gefouilleerd. De politie bestaat vooral uit burgerwachten die in kleine groepjes met de karabijn omlaag patrouilleren.

Opvallend is dat de Ethiopiërs er tamelijk blijmoedig uitzien en vriendelijk zijn. Het verkeer gaat ook vrij beheerst. In elk geval lijken ze mij niet fanatiek. Volgens Willem komt zakkenrollerij en diefstal relatief weinig voor.

Willem is zoals altijd: hij maakt zich nergens druk om en vindt niet gauw iets vreemd. Hij houdt ervan om met de lokale bevolking om te gaan en kent ook her en der, waar je een cafeetje binnengaat, wel wat Ethiopiërs. Op onze trip naar de 'hippopool' merkte ik dat hij niet veel contact met de andere Hollanders zocht. Hij vergat zelfs om mij even voor te stellen. Dat heb ik toen dus zelf maar even gedaan. De meesten waren nog maar kort in Ethiopië.

zondag 26 april 1981

Na een week Addis zal ik dan eindelijk eens het land in, en nou heeft de domestic flight een vertraging van meer dan drie uur. Ik begin steeds meer te balen, maar hoop toch op een paar leuke en interessante dagen in Lalibela en Gondar. Aan mijn handschrift merk ik dat ik nogal gespannen ben. Het gaat allemaal niet zoals ik het zou willen hebben, en daarom voel ik me niet lekker. Bovendien heb ik de afgelopen nacht niet geslapen. Omdat het Ethiopisch pasen is, was de curfew opgeheven voor de afgelopen nacht en daardoor was het de hele nacht lawaaiig op straat. Midden in de nacht werden 20 saluutschoten afgevuurd vanwege

de pasen. Dat gebeurde op een plein vlakbij. Dus ik schrok me rot. Bij de eerste schoten dacht ik aan guerilla-activiteiten, maar daarna merkte ik dat de schoten daarvoor te regelmatig waren en te zwaar voor normale geweren.

Om zes uur moest ik al op de luchthaven zijn en nu zit ik hier maar wat te schrijven.

Eén week Addis is meer dan genoeg. Op het laatst loop je alleen nog maar bekende wegen en stukken stad. En ik ken al heel wat restaurants, hotels en bars die de westerlingen plegen te frekwenteren. Elke avond naar een restaurant en daarna nog even naar een bar gaat op den duur tegenstaan. De tegenstelling tot de grote armoede die je dagelijks om je heen ziet, gaat steeds meer op je drukken. Addis is een ware metropool: 1,5 miljoen mensen dicht op elkaar gepakt. Overal waar je gaat, zie je drommen mensen. De huizen van leem en golfplaat staan geweldig dicht op elkaar, overal. In het centrum dat zich langs en tussen twee parallel lopende noord-zuidroutes van ca vier kilometer lengte uitstrekt, zie je vrij veel moderne gebouwen: meestal zijn dit kantoren en hoge flats voor de buitenlanders. Overal daar tussenin vind je echter ook de buurten van leem en golfplaat. Her en der zijn ook nog kleine en grote open ruimten, en er stromen wat riviertjes doorheen met geërodeerde oevers. Het noorden van Addis ligt een paar honderd meter hoger dan het zuiden. De hele stad is erg heuvelachtig. Het is een stad van leven en laten leven, maar nog sterker van vechten voor het leven. Er zijn veel bedelaars, schoenpoetsers en andere misdeelden. Een enkele keer word je aangeklampt door een middelbare scholier of student die begint met tegen je te zeggen dat hij niet op je geld uit is, maar zijn engels wil oefenen. Een korte poos later komt hij dan toch wel over zijn ellendige toestand te praten met het vragen om geld. Ook veel straatverkopers klampen je aan.

Ik ben een paar keer naar de Mercato geweest, naar men zegt de grootste openluchtmarkt van Afrika. D.w.z. een labyrint van straatjes, vaak ongeplaveid, waar iedereen een handeltje heeft in een optrekje van hooguit een paar vierkante meters. Per soort goederen zitten de handelaartjes bij elkaar. Straten vol kleren- en stoffenwinkeltjes. Op de stoep ervoor zitten kleermakers achter grote Singer-trapnaaimachines te naaien. Elders maakt men van gebruikte graan- en rijstzakken (in letters staat erop gedrukt: gift van Canada) grote tassen. Verder veel handicrafts, tweedehands ijzerwaren, dekens, huisraad, etc, etc. Allerlei gebruikt materiaal kan weer dienen voor iets anders. Met name van gebruikte blikken maakt men van alles. Uit grote oliedrums worden de onder- en bovenkant weggeslagen en het plaatwerk van de drums wordt platgeslagen om te dienen als bouw materiaal (nog goedkoper dan golfplaat). Er is een lange straat, waar de wereld aan specerijen te koop is. Oude blikjes van orange juice of tomatenpuré dienen als maatbekers. Kruidnagelen, aardappelen en andere dingen worden op kleine stapeltjes gelegd, meestal niet meer dan vijf stuks tegelijk, en gaan weg voor een eenheidsprijs. Het is er zo vol met mensen dat je bijna over de hoofden kunt lopen. Bij de specerijen ruikt het lekker, de rest stinkt soms. Vooral als het net geregend heeft, is het erg vies. Eén keer zag ik er een rat wegschieten. Waarschijnlijk zitten er honderden. Dinsdag ben ik met Mike naar Ginchi geweest, ongeveer honderd kilometer of anderhalf uur naar het westen. Bij Ginchi ligt een trainingskamp voor wegenbouw. Men tracht daar de Ethiopiërs te leren om met hoofdzakelijk lokale materialen toch goede wegen te bouwen en te onderhouden, ter bevordering van de ontwikkeling van het platteland. Even buiten Addis vind je veel eucalyptusbossen, die Addis van brandstof moeten voorzien. Overal rondom Addis zijn dergelijke bossen opgezet. Verderop wordt het dan steeds kaler. Heel Ethiopië, behalve het tropische zuidwesten, is erg kaal. We reden door veel brede vlakten met steeds wel een bergflank in de verte. Kleine akkertjes (ploegen met twee ossen) worden afgewisseld door open stukken grasland waar herdersjongens hun kudden schapen, geiten of koeien weiden. Her en der reden we door dorpjes. Als er marktdag was, moest je je aan weerszijden van het dorp door de menigte mensen en vee, die op weg naar de markt waren, wringen.

Met de chauffeur van Mike ben ik nog doorgereden naar Ambo, een districtscentrum met een groot hotel vanwege thermale baden. Hier komt ook het Ethiopische mineraalwater vandaan. Toeristen heb ik er niet gezien, maar het schijnt wel een plaats te zijn waarheen weekendtrips worden gemaakt. 's Middags Ethiopisch geluncht in het trainingskamp: een goed maal van sponsbrood, scherp gekruid vlees en een salade.

Vrijdag was goede vrijdag en was iedere werker, die tot de formele sector behoort, vrij. Met Willem, Simon en de Ethiopische vriendin van Simon zijn we naar het oosten gereden, ongeveer 200 kilometer ver. Naar Debre Berhan en Debre Sina. Tussen deze twee plaatsen ligt de zogenaamde Mussolinipas, aangelegd in de tweede wereldoorlog. Hier is een bergrug, die de scheiding vormt tussen het stroomgebied van de Nijl (Blue Nile) en de Awash, die in de richting van de Indische Oceaan stroomt, maar niet verder komt dan een meer in de woestijn Danakil (richting Djibouti en Assab). Vanaf sommige punten heb je een prachtig uitzicht over de Rift Valley, de grote trog die dwars door Afrika loopt van noord naar zuid. Hier stroomt dus ook de Awash.

In de richting van de Blue Nile was het helaas nog heilig. Op de bergrug komen wat apen voor, die met luid geschreeuw voor ons uit vluchtten. De vegetatie lijkt wat op die van de Alpen. Ook zitten daar een paar grote roofvogels. Die kon ik helaas niet op de foto krijgen.

De weg hierheen leidt door een uitgestrekte vlakke en kale hoogvlakte, hoofdzakelijk gebruikt als weidegrond. Sommige dorpjes hadden huizen waarvan de muren uit rotsstenen bestaan. Hout is er schaars, stenen daarentegen volop. Aan de plaatsjes was niet veel bezienswaardig. In een dorpscafeetje ergens onderweg, waar we iets dronken, had men de tegelvloer ingesmeerd met petroleum. Of om hem schoon te maken, of als bestrijdingsmiddel tegen insecten.

Dat waren dus twee uitstapjes van een dag. Verder ben ik alleen maar in Addis gebleven. Vanaf maandag heb ik geprobeerd voor trips te boeken, maar dat kostte nogal wat moeite. Eerst wilden Willem en ik samen het lange weekend weg, maar het vrijdagvliegtuig naar Lalibela was al volgeboekt volgens de tourist-operator. Of dat juist was ben ik later gaan betwijfelen, toen we via de radio hoorden dat juist op die dag de president, Mengistu, op bezoek was in Lalibela.

Uiteindelijk heb ik alleen geboekt voor vier dagen Lalibela en Gondar. Oorspronkelijk vertelde de touroperator dat de hele trip 265 Birr moest kosten (de koers is fl. 0,82 tegen 1 Birr). Later bleek dat ik zelf apart het vliegticket moest kopen, nog eens 213 Birr. Dat was gisteren. De hele ochtend ben ik bezig geweest mijn papieren in orde te krijgen: eerst de touroperator, toen de Ethiopian Airlines, toen de bank, toen weer Ethiopian Airlines, en tenslotte weer de touroperator. Zonder touroperator is het vrijwel niet mogelijk om ver van Addis weg te gaan omdat alleen hij de speciale toestemming van de staat kan verzorgen. Dat kost ook een paar dagen. Toen ik gisteren van die extra prijs hoorde, ben ik enorm gaan balen. Ik wil nog meer verre plaatsen zien, met name Harar, maar met zulke prijzen is dat niet mogelijk. En ik zie me niet de volle drie weken in Addis doorbrengen. Gisteren heb ik bedacht dat ik ga proberen eerder terug te keren naar Holland. Alleen op een houtje bijten in Addis trekt mij niet aan. Dan zit ik liever nog een paar dagen bij Mirjam en Petra en kan ik misschien nog naar de bruiloft van Tineke en Henk. Ik heb nog geïnformeerd of er een andere vlucht is dan op zondag. Er is er inderdaad nog één op donderdag. Of ik daarvoor in aanmerking kan komen (low price ticket, full plane), weet ik echter niet. Dat ga ik uitzoeken als ik terug ben van Lalibela en Gondar.

Ik heb Willem hierover ingelicht en hem gevraagd of hij eventueel het volgende weekend (ook een lang weekend vanwege 1 mei) nog ergens met mij heen wil. Dat wil hij wel en waarschijnlijk wordt het dan Lake Langano, 200 kilometer naar het zuiden. Daarna wil ik nog proberen naar Harar te gaan, maar dan buiten de touroperator om. Op de permit, die ik via hem gekregen heb, staat ook Harar genoteerd. Het permit schijnt weliswaar maar voor vijf dagen te gelden, maar ik wil er wel op gokken dat ik daarmee wel door de checkpoints kom. De Ethiopiërs controleren niet altijd even goed. De treinreis naar Dire Dawa en vandaar per

bus of taxi naar Harar schijnt erg mooi te zijn (ook erg lang) en niet zo duur (44 Birr single). Het Ethiopische regime heeft her en der in de stad grote plakaten aangebracht met reclame voor de revolutie en het wetenschappelijke socialisme. Her en der zie je ook sikkels met hamers. Sommige opschriften luiden: "Education is a right, not a privilege". Soms zie je ook de hoofden van Marx, Engels en Lenin bij elkaar. De Ethiopian Herald staat voornamelijk vol met uittreksels van redevoeringen van de president over de bevordering van het socialisme en beschouwingen over de toepassing van het wetenschappelijk socialisme in de praktijk. Deze week stond er een belangrijk artikel in over het verschuiven van de topprioriteit voor de staatslandbouwondernemingen naar de boerencoöperaties. De staatslandbouwondernemingen kosten te veel aan investeringen. In het verleden zijn vooral eigendommen van de keizerlijke familie en van buitenlandse firma's en instellingen genationaliseerd. Zo is bijvoorbeeld ook de Duitse school genationaliseerd. De Franse en Engelse scholen zijn echter nog steeds in particuliere handen.

De kerken en moskeeën zijn normaal open en er zitten veel bedelaars voor. Bij religieuze feesten wordt meestal de avondklok (curfew) opgeheven, zoals nu met de pasen. Hetzelfde geldt voor moslimfeesten.

De vroegere missiezender Radio Voice of the Gospel for Africa heet nu echter zoiets als Radio Voice of the Revolution in Africa.

In Addis zie je weinig militairen. De politie wordt voornamelijk gevormd door een soort volksmilitia, georganiseerd per wijk. Misdaad in Addis schijnt erg mee te vallen. Zelf heb ik me ook nog niet belaagd gevoeld, al sjouw ik veel alleen rond. De restaurants waar ik zo al geweest ben, zijn Ras hotel, Lalibela restaurant, restaurant Hong Kong, Kokeb restaurant (op tiende etage met fraai uitzicht), hotel Afrique, Omar Khayyam en de kroeg heet The Cottage (engelse pub). Bij het station is de enige kroeg die tapbier levert. Je kunt daar in je auto blijven zitten, terwijl een jongen de bestelling aflevert en komt afrekenen. Hier ontmoet Willem af en toe Ethiopische vrienden. Eén van hen vertelde dat in 1977 en 1978 dagelijks lijken op straat gevonden werden. Dat moet een verschrikkelijke tijd zijn geweest. In de binnenlanden schijnt nog af en toe gevochten te worden: verzet van reactionairen, zoals de Ethiopiër het noemde.

Zojuist hoorde ik dat het toestel, waarmee ik zou vliegen, ergens is blijven steken, maar dat ze voor de passagiers naar Lalibela proberen een ander toestel hierheen te halen. Dat zou dan omstreeks twaalf uur moeten vertrekken. Ik wacht maar weer af en schrijf verder.

Deze week zijn we op een avond wezen klaverjassen bij Paul Schoonackers en zijn vrouw. Zij zitten met een kleine baby op een tweekamerflat. Paul zijn cassetterecorder maakte veel ruis, wat hem deed opmerken dat hij nodig de kop moest schoonmaken maar niet het materiaal had. Nou had ik net schoonmaakmateriaal voor Willem meegenomen, dus ik dacht dat Willem daarvan wel iets zou aanbieden. Maar Willem zweeg in alle talen. Hetzelfde gebeurde een keer toen iemand verzuchtte dat een echt Hollands sjekkie hem zo verrukkelijk leek. Ik had notabene twintig balen shag voor hem meegenomen.

Willem heeft het niet zo naar zijn zin op zijn werk, wat voornamelijk aan zijn baas zou liggen, een Indiër. Het grote aantal Indiërs en Pakistani, dat bij internationale instellingen werkzaam is, schijnt niet bevorderlijk te zijn voor de productie van goede rapporten en adviezen.

Volgens Willem houdt zijn baas een heleboel goede voorstellen voor projecten gewoon tegen. Willem is informeel bezig om zo snel mogelijk een andere baan te vinden.

Zelf voel ik me niet helemaal gelukkig hier. Het lange verblijf in Addis, de moeilijkheden bij het maken van verre trips en mijn eenzaamheid bevalen mij niet. 's Nachts slaap ik vrij kort. Meestal slaap ik niet eerder dan om twaalf uur en even na vijven begint het verkeer al weer, waarvan ik vrijwel steeds wakker wordt. Ook mis ik Mirjam en Petra. Vergeleken met de Zambia-trip (1977/1978) vind ik deze laatste veel leuker. Het gezelschap was toen veel leuker en ook aan het landschap heb ik betere herinneringen. Het Ethiopische land is wel erg kaal en er wonen erg veel mensen. Ik moet veel aan Mirjam denken, bijvoorbeeld 's morgens als ik opsta, denk ik eraan dat Petra nou haar pap maakt en haar helemaal alleen

verzorgt. Ik verlang best naar haar. Toch denk ik dat het best goed is om een tijdje zonder te zijn. Je voelt veel sterker wat je mist.

maandag 27 april 1981

Eindelijk voel ik me in mijn element. Het is een verademing om in Lalibela te zijn. Hopelijk kan ik nog een half uurtje schrijven, want tegen negen uur wordt de elektriciteit stopgezet; er is wel een kaars, maar die geeft te weinig licht en te veel schaduw om goed te kunnen schrijven.

Uiteindelijk kwam om één uur gisteren de lang verwachte DC-3. Of liever: het was een andere DC-3, want de officiële DC-3 was ergens ver weg blijven steken. Het is een geweldige belevenis om in zo'n oud toestel te vliegen. Door de grote vertraging vloog het niet de normale lijnroute maar uitsluitend naar Lalibela en Gondar. De vlucht duurde ongeveer anderhalf uur. Ik heb voor me zelf een instelling aangenomen dat ik mij gewoon overgeef aan alles wat mij overkomt, met de gedachte dat de Ethiopiërs zelf ook doorgaans het leven er wel bij houden. Dagelijks geldt dat voor het eten en het alleen rondsjouwen, en nu gold het voor de vlucht met de DC-3. Zo'n toestel is verstoken van alle comfort. Het is een metalen frame van beperkte omvang, waarop aluminium platen zijn vastgenageld. Langs de wanden zijn in de lengte twee metalen banken bevestigd waarop een dubbelgeslagen deken gelegd is. Gedurende de hele vlucht moet je de veiligheidsriem aanhouden. De ramen zijn van enkel glas. Al bij het rijden naar de startbaan raakte het toestel met zijn achterwiel van de asfaltbaan af in het gras, en na enige tijd kreeg de piloot met denderend motorgeraas het toestel weer op de baan. Bij die poging was ik even bang dat het toestel meteen aan de andere kant met zijn voorwielen weer van de baan zou afschieten, maar dat viel mee.

[Het licht valt weldra uit]

Rondom Addis zijn nogal wat bergen en het kostte enige moeite om hoogte te winnen. Toch lukte het om zo hoog te komen, dat het toestel in elk geval boven de lagere delen van de bergen zijn weg kon voortzetten.

[Nu is het licht uit]

dinsdag 28 april 1981

Doordat het licht al zo vroeg uitvalt, krijg ik hier goede nachtrust.

De vlucht duurde anderhalf uur, rechtstreeks naar Lalibela. Dit deel van Ethiopië is duidelijk een hoogvlakte, met steeds diepe inkervingen van waterstromen en de daarmee gepaard gaande erosie. We vlogen erg laag. Soms leek het niet meer dan honderd meter als we weer eens over een bergrug heen moesten. De grond is rood. Op vlakke stukken zag ik wat akkerbouw rondom dorpjes; verder was alles kaal, dor en verlaten. De

diep ingesneden kloven waren fantastisch om te zien. Het landschap leek soms net op een maanlandschap en deed wel wat denken aan foto's van de Rocky Mountains, met name bij de Grand Canyon. De landing bij Lalibela was ook bijzonder; overigens goed uitgevoerd. De landingsbaan was slechts een vlak stuk bodem waar zelfs geen gras op groeide, gewoon donkere aarde. Er stonden twee hutjes waar passagiers kunnen wachten en er stonden twee landrovers klaar om de aankomende passagiers mee te nemen naar het 15 kilometer verderop liggende Lalibela. In de regentijd (juli - september) is deze weg zo onbegaanbaar, dat er geen vluchten zijn.

Bij dit vliegveldje stonden wat nieuwsgierige kindertjes te kijken, die er veel armoediger uitzagen dan ik in Addis gezien had. Sommige naakt, sommige halfnaakt, de meesten met slechts een goor lang hemd aan. Even verderop stonden wat volwassenen te kijken, al even armoedig.

Lalibela zou een verbanningsoord kunnen zijn, zo afgelegen en onbereikbaar is het. Het dichtstbijzijnde ziekenhuis ligt op 180 kilometer afstand, bijna een dagreis wegens de terreinongesteldheid. Het toeval wil echter dat het een bijzondere religieuze betekenis heeft voor de Ethiopiërs die tot de koptische kerk behoren; en dat is het merendeel van de bevolking. In de dertiende eeuw heeft namelijk een Ethiopische koning, die Lalibela

Lalibela, een Rotskerk

heette, op deze plaats een tiental kerken van zeer bijzondere architectuur laten neerzetten. Neerzetten is niet het juiste woord: uithakken is een betere term. Uit Egypte en Israel heeft hij bouwtechnici laten komen, die eerst groeven van tien meter of iets meer hebben laten uithakken. Vanuit de diepte van deze groeven is men begonnen het daarbinnen liggende massieve rotsblok zo uit te hakken, dat er langzamerhand een kerk ontstond. Het is zo uitgehakt, dat er zelfs zuilen van binnen en soms van buiten bleven staan om het dak, dat van dezelfde rots is, te blijven ondersteunen. Het zijn dus zuiver monolitische kerken, oftewel kerken uit één stuk. Her en der zijn ramen uitgehakt, en op zuilen en de wanden zijn versieringen uitgespaard.

An sich zijn de kerken niet erg groot: de meeste zijn kleiner dan 10 x 10 meter. Maar het geheel bij elkaar maakt een grote indruk. Er zijn twee groepen van vier of vijf bij elkaar staande kerken en één apart staande. Deze laatste is het laatst gebouwd en genoemd naar Sint Joris die de draak verslagen heeft.

De kerken van de twee groepen zijn onderling verbonden door tunnels door de rots heen; soms is er een voorplein. Ik heb voldoende dia's gemaakt om een goede visuele indruk te kunnen geven van het geheel.

Ik heb me laten vertellen dat er ongeveer 350 priesters in en rond Lalibela leven. Volgens verschillende informanten krijgen de priesters in Ethiopië een salaris van de regering. Hoofdmotief daarvoor is: cultuurbehoud.

Bijna elke dag vinden er wel erediensten plaats; er is altijd wel een heilige te herdenken. Wat de priesters verder doen en hoe de religieuze beleving van de gewone mensen is, is mij niet bekend. Volgens een plaatselijke onderwijzer zijn de mensen van Lalibela erg religieus ingesteld, wat zich onder meer uit in bepaalde zeden en gewoonten. Hoe precies is mij niet duidelijk. Alleen het 50 dagen lang vasten, bestaande uit onthouding van vlees, tot aan de pasen en dan het slachten en eten van een schaap is mij bekend.

In Lalibela krijg je steeds horden kinderen achter je aan. De kleintjes vanaf twee of drie jaar vragen meteen om centjes. De groteren, die wat Engels kennen, willen je rondleiden of lopen achter je aan, wijzen je op dingen die je zelf ook al in de gaten had, en vragen je dan om geld.

Overigens is de bevolking erg vriendelijk. Als je gewoon wat rondloopt, zwaaien veel mensen naar je en beginnen te lachen als je terug zwaait of wat terug zegt. De taal van de grootste bevolkingsgroep in Ethiopië is het Amhaars. Deze taal behoort tot de Semitische taalgroep, waartoe ook het Hebreeuws en Arabisch behoren. Als je iemand groet, zeg je dus gewoon: 'salaam'.

Gisterochtend heb ik me door een officiële gids laten rondleiden langs de kerken (dit was bij de prijs van de tour inbegrepen) en onderweg zijn we nog even bij een familie op bezoek geweest. Het is een hele eer om een blanke in je huis op visite te hebben. Ik kreeg meteen

van alles aangeboden en heb daar mijn eerste glas thuis gebrouwen bier gedronken. Het heeft de kleur van thee met een hoop melk erin. Er drijven wat vliezen van de gerst in rond en ik schat het alcoholpercentage op niet meer dan twee procent. De smaak viel me mee; in de verte proefde ik er wel iets van bier in.

's Middags had ik een ontmoeting met de plaatselijke aardrijkskundeleraar. Er is een secondary school in Lalibela. Deze leraar en zijn collega voor wiskunde zijn de enige twee docenten aan deze school die een B.A.-degree hebben (vergelijkbaar met ons kandidaatsexamen aan de universiteit). Deze aardrijkskundeleraar wil zich specialiseren in de cartografie. In Addis is een 'national mapping institute'. Daar had hij in zijn

studententijd ook al eens wat klusjes voor gedaan. In Enschede is echter een internationaal cartografisch instituut (ITC) dat cursussen organiseert voor mensen uit de derde wereld. Volgens deze leraar had hij contact met dit instituut gehad en kon hij een studiebeurs voor een cursus van dit instituut of van de Nederlandse regering krijgen, maar was zijn probleem dat de Ethiopische regering hem niet eerder een uitreisvisum wil geven dan nadat hij twee jaren als leraar zou hebben gewerkt. Omdat hij pas een half jaar leraar is, moet hij dus nog wachten tot zomer 1982. Aan mij vroeg hij of ik aan het ITC wil vragen welke boeken hij alvast kan bestuderen om zo goed mogelijk die cursus van één of twee jaar te doen. En of ik dan eventueel een paar van die boeken kan opsturen.

Naderhand ben ik nog met hem mee geweest naar zijn onderkomen. Dat was niet meer dan een hokje van 3 à 4 m² waarin net een bed en een stoel konden staan. Een kast heb ik er niet gezien. Direct ernaast stonden twee van dezelfde hokjes waarin collega's van hem bivakkeerden. Vrijwel het enige bezit dat hij had, was een radio met ingebouwde taperecorder. Zijn familie woont in Addis, waarheen hij zo af en toe telefoneert. Een vrouw of vriendin heeft hij nog niet, omdat zijn ouders hem aansporen eerst nog wat verder te studeren. Hij is 24 jaar oud.

Alhoewel hij een behoorlijk zelfstandige indruk maakt, is hij dus nog wel afhankelijk van wat zijn vader hem voorhoudt. Natuurlijk kreeg ik ook hier weer lokaal bier (eigen brouwsel) aangeboden en ook wat van het nationale gerecht (injara met wot, dus het sponsbrood met vlees en saus).

Ik heb hem beloofd contact op te nemen met het ITC en te bekijken wat ik voor hem kan doen. Tevens heb ik hem uitgenodigd eventueel in Nederland bij mij langs te komen.

Andere contacten heb ik hier gehad met twee jongens van de secondary school. De eerste is Engidaw Baye, die 's middags in het hotel werkt als keukenhulp en daarvoor uit de hotelpot mee mag eten. Een erg aardige jongen, volstrekt niet opdringerig. Ik schat hem 17 jaar oud. Hij moet nog twee jaar naar school en hoopt dan zijn eindexamen te hebben. Daarmee hoopt hij dan gemakkelijk werk te kunnen vinden. Volgens de aardrijkskundeleraar is hij één van de betere leerlingen en valt hij ook op school op door zijn vriendelijkheid en ijver. Hij heeft geen vader meer en zijn moeder is te oud om nog te werken. Ik heb een paar foto's van hem gemaakt die hij nodig zou hebben voor schoolformulieren. Als ik hier wegga, wil ik hem een shirt geven. Het zal hem wat te groot zijn, maar hij kan het wel verhandelen.

De andere jongen heet Abrham en is iets jonger. Hij was vanochtend mijn gids naar een bergtop in de omgeving, waarop een kerk staat. Zijn vader werkt op een boomkwekerij ongeveer vijf kilometer buiten Lalibela en verdient daar zo'n 50 Birr, waarvan je net een minimumbestaan kunt lijden (omgerekend ongeveer US\$ 300 per jaar, wat bijzonder weinig is). Daarom verdient Abrham wat bij door voor gids te spelen. Normaliter wordt aanbevolen om een muilezel te huren. Bij één kik komen er meteen al drie of vier eigenaren van

muilezels aangerend om hun diensten aan te bieden. Dat kost dan 6 Birr. Het is echter slechts een tocht van anderhalf uur bergopwaarts, en daarvoor had ik geen zin om een muilezel te huren. Achteraf bleek dat je slechts de helft van de tocht op zo'n dier kunt zitten, omdat de rest van het pad te steil of te smal is. Zodoende heb ik dus Abraham zonder muilrier ingehuurd voor 4 Birr en hem later toch, uit sympathie, 6 Birr gegeven.

Het was een mooie voettocht. De ijle lucht veroorzaakte wel dat ik af en toe even op adem moest komen. Je had prachtig uitzicht over de omliggende bergen en dalen van Lalibela. Zelfs hoog tegen de berg op (> 3000 meter) vind je nog wat hutten, grazend vee en akkertjes met gerst. Daar is één bron voor drinkwater, goed afgedekt tegen het vee en ongedierte, en één open bron voor het vee en als wasplaats. Nog hoger ligt de kerk, waar niet veel bijzonders aan te zien is. Bij deze kerk zat een hele verzameling van meer dan dertig priesters. Wat ze precies deden, is mij niet bekend. Ze dronken eigen gebrouwen bier uit gore kroezen. Het leek mij zo onsmakelijk, dat ik een aanbod om mee te drinken heb afgeslagen onder het mom van buikpijn. Vermoedelijk omdat ik ook al geen zin had getoond om de kerk van binnen te bezichtigen, werd één van de priesters opeens erg kwaad op mijn gids en begon hem uit te schelden. We zijn toen onmiddellijk opgestapt en aan de afdaling begonnen.

Terug in Lalibela hoorde ik, dat de vlucht van vandaag geannuleerd was, zodat ik gedwongen ben nog een dag (of meer?) in Lalibela te blijven. Vermoedelijk was het toestel nodig voor militair transport. Omdat ik perse donderdag in Addis wil zijn om een aantal zaken te regelen (vrijdag is een vrije dag) moet ik het bezoek aan Gondar helaas afgelasten. Deze extra dag schept voor mij wel de gelegenheid om dit dagboek bij te houden en mogelijk nog een brief te schrijven. Verder lees ik wat in 'Seven pillars of wisdom' en wil de aardrijkskundeleraar zo meteen weer langs komen.

Ik vind het allemaal prima, want voor mij is het een rustig en onbezorgd leventje.

Woensdag 29 april 1981

De lijnvlucht van vandaag is ook al geannuleerd. Er zitten nu ongeveer tien mensen in het hotel te wachten op een vlucht naar Addis. Er is een kleine kans dat er vanmiddag een speciaal toestel komt om ons op te halen. Zolang we hier zitten, betaalt Ethiopian Airlines onze hotelkosten. Het lijkt me een dure grap voor ze om ons hier lang te laten zitten. Daarom reken ik er eigenlijk wel op dat er vanmiddag een toestel komt.

Gistermiddag kwam inderdaad de aardrijkskundeleraar weer langs, met drie collega's van hem (wiskunde, Engels en sport). We zijn naar een lokale bar gegaan waar goede eigen gemaakte *tej* geschonken werd. *Tej* is een honingwijn, vrij zoet, die wel lijkt op muskaatwijn. In de bar werd Ethiopische muziek gedraaid, die best om aan te horen is. Minder monotoon dan de Arabische muziek. Een olielamp diende ter verlichting.

Het was erg gezellig, ik ben er twee uur lang gebleven. De Ethiopische gastvrijheid werd toegepast, wat inhoudt dat je glas (een groot duralexglas) regelmatig wordt bijgeschonken, al heb je het nog geen eens half leeg. Zo zijn er vier flessen van elk driekwart liter door heen gegaan. Toen was het tegen achten en zijn we maar opgehouden. Ik kon nog net een beetje eten krijgen in het hotel.

Ik heb de vier Ethiopiërs wat verteld over de gewoonten en leefwijze in ons land, en zij wat over hoe het bij hun toegaat. Ze houden niet zo erg van Lalibela, omdat het hier zo afgelegen is en omdat de religie een enorm stempel drukt op het leven hier. De autochtone bevolking is erg religieus ingesteld, wat allerlei verplichtingen en beperkingen in leefwijze met zich meebrengt; en ook het nodige bijgeloof. Dit laatste heeft onder andere vorig jaar een ernstige epidemie van dysenterie veroorzaakt, waaraan heel wat mensen zijn overleden. Door hun religie hechten de lokale mensen meer waarde aan de invloed van de heiligen dan aan die van de dokter. Met desastreuze gevolgen.

Het is vrij normaal dat je hier een vriendin hebt. Ook de aardrijkskundeleraar bleek toch wel een vriendin te hebben. Zij was echter op reis langs de dorpjes in de omgeving. De leraar Engels houdt het met haar zuster, die ik even gezien heb en er knap uitzag. De wiskundeleraar heeft naast een vaste vriendin in Addis een lokale vriendin in Lalibela, onder het motto: als je hier niet eens een vriendin hebt, is er helemaal niets te beleven. In feite is

dit helemaal waar: er is niet eens een winkel waar je dagelijkse benodigdheden kunt kopen, laat staan kleren, schoenen, etcetera. Alleen sigaretten, coca-cola en soms suiker zijn te krijgen. Verder is er een souvenirwinkeltje waar de ansichtkaarten twee keer zo duur zijn als in Addis, zogenaamd wegens de transportkosten. Daar ben ik dus niet ingetrapt. Ik wacht wel tot ik terug ben in Addis met het verzenden van ansichtkaarten.

Voor alle andere goederen moeten de mensen naar Addis, maar dat is duur en heel ver weg. Zodoende is er met name een groot tekort aan kleren en schoenen. Ook schoolmateriaal en boeken zijn niet aanwezig.

Het lager- en voortgezet onderwijs bestaat uit tien tot twaalf klassen. In de eerste zes klassen is het Amhaars de taal waarin wordt les gegeven. In die periode moeten de leerlingen ook al vrij veel Engels leren, want na de zesde klas worden alle lessen in het Engels gegeven en worden Engelse boeken gebruikt, voor zover die voorradig zijn. Meestal moeten de leraren zelf hun lessen in elkaar draaien bij gebrek aan boeken. Ik moet zeggen dat ik de aardrijkskundeleraar beter Engels vond spreken dan de leraar Engels. De laatste had dan ook geen universitaire opleiding gehad.

De Ethiopische regering schijnt wel plannen te hebben om het Amhaars ook in de hogere klassen de voertaal te laten zijn, maar het probleem is dat er nog nauwelijks studieboeken en ander lesmateriaal in het Amhaars bestaat, en dat in een aantal landstreken het Amhaars ook niet de moedertaal is.

Nog een paar losse dingen, die mij zijn opgevallen of die ik gehoord heb:

Evenals in Zambia komt het hier ook vaak voor, dat de heupen van de vrouw te smal zijn om gemakkelijk een kind te baren. Het in het westen gangbare verhaal dat de Afrikaanse volkeren dicht bij de natuur leven en daarom gemakkelijker kinderen zouden kunnen baren, moet naar het rijk der fabelen worden verwezen.

De zorg voor de eigen gezondheid laat nog steeds veel te wensen over. Hygiëne wordt matig toegepast en over het algemeen raadpleegt men in een veel te laat stadium een dokter. Men gaat in eerste instantie veelal af op de volksgebruiken, bijgeloof en de toverdokter.

De positie van de vrouw is beter dan in de Arabische landen, maar veel slechter dan in het westen. Besnijdenis van de vrouw komt bij een aantal stammen nog steeds voor. In de koptische kerk is een aantal erg heilige plaatsen (kloosters, kerken) verboden voor vrouwen, soms zelfs ook voor vrouwelijke dieren.

De spelletjes, die de kinderen doen, lijken soms op die ik van Holland ken. In Addis zag ik ze veel hinkelen op met krijt aangegeven vakjes. Ook touwtje springen zag ik er veel. In Lalibela zie ik de kinderen veel schommelen op een lang touw, dat met de uiteinden aan een boomtak is vastgemaakt. Een plankje om op te zitten is er echter niet bij. Dit schommelen schijnt met name veel omstreeks de pasen te worden gedaan. Zwembaden zijn nog te luxe. Alleen de twee beste hotels in Addis (Hilton en Ghion) hebben zwembaden.

Mijn eigen conditie is nog steeds uitstekend. Van maag- of darmstoornissen heb ik nog geen last gehad. Verbrand ben ik ook nog niet, hoewel mijn neus het zwaar te verduren heeft. Echt kapot is hij nog niet.

zondag, 3 mei 1981

Op donderdag 30 april (Koninginnedag) kwam dan eindelijk een DC-3, die de tien blanken uit hun isolement verlost. Ik had de avond ervoor de aardrijkskundeleraar niet meer gesproken. Hij kwam wel omstreeks zeven uur langs, maar toen was net het diner begonnen. Ik heb hem gezegd dat ik wel naar de Tej-bar zou komen, maar later kwam daar niets meer van omdat ik het toch te donker vond om de weg daarheen af te lopen. Straatverlichting kent men er namelijk helemaal niet. Ik vond het niet erg om hem niet meer te zien. Je wordt het ook wel eens zat, dat zulke lui zo erg aan je klitten.

's Nachts heb ik vrij slecht geslapen, waardoor weet ik niet. Ik was blij de volgende ochtend te horen dat er een toestel zou worden gezonden. Aan de schooljongen, die in het hotel werkt, heb ik een paar kleren gegeven. Het T-shirt dat ik hem de vorige dag al had gegeven, en waarvan ik gezegd had dat hij het eerst moest wassen, droeg hij al vol trots, ongewassen. Omstreeks twee uur in de middag vlogen we dan eindelijk op. Eerst naar Gondar, daarna via Bahar Dar naar Addis. Het toestel zat erg vol (meer dan 30 passagiers) en bijna eenderde

van de passagiers had last van luchtziekte. Geen prettig gezicht. Zelf had ik nergens last van. Onderweg kregen we goed te eten, wat ik mij lekker heb laten smaken. Doordat het landschap weer voornamelijk bestond uit hoogvlakten, doorsneden met kloven, zakte het vliegtuig steeds even naar beneden als het boven een kloof kwam, vanwege het luchtdrukverschil. En uit de kloof kreeg het opwaartse druk.

Tussen Gondar en Bahar Dar ligt het grote Lake Tana, het grootste meer van Ethiopië. Hierin ligt een aantal eilandjes, waarop veel kloosters staan, waarvan de meeste verboden voor vrouwen zijn.

Rondom het meer zag ik veel akkertjes.

Het land is er tamelijk vlak en dichtbevolkt. Na Bahar Dar zagen we nog een glimp van de waterval van de Blue Nile. Door de droge tijd viel er echter geen water vanaf. Hopelijk heb ik er een goede dia van. In Lake Tana ontspringt de Blue Nile, één van de twee oorsprongen van de Nijl.

Terug in Addis stond er nota bene een auto van de National Tour Operator (mijn reisbureau) klaar om mij naar de stad te brengen. Eindelijk eens service en waar voor je geld. Ik ben eerst naar

Blue Nile ten noorden van Bahar Dar

hun kantoor gereden om de hotelkosten van Gondar terug te vragen. Daarna naar het hoofdkantoor van Ethiopian Airlines om een klein deel van de vliegprijs terug te vragen. Daar kwam ik echter nogal laat aan en adviseerde men mij de volgende ochtend langs te komen, dan zou het kantoor ook wel open zijn. Van beide hoop ik aanstaande woensdag een paar tientjes terug te krijgen.

Thuis bij Willem bleek dat hij ook net naar de luchthaven geweest was om mij op te halen, maar tevergeefs.

's Avonds was er feest op de Nederlandse ambassade, vanwege Koninginnedag. We zijn dus niet in de stad wezen eten, want er was veel drinken en eten op de ambassade (koud buffet). Er was zowaar een dixyland-band, gevormd door een aantal Europeanen in Addis. Ik heb me dus wat op de dansvloer bewogen en her en der even met een paar Nederlanders gepraat. Het waren echter allemaal maar hap-snap gesprekken die ook zo weer werden afgebroken omdat men weer andere mensen zag of omdat het dansen weer begon. Ik heb me wel bezig gehouden, maar niet geweldig geamuseerd. Twee mensen kenden mensen die ik ook ken: De echtgenoot van Saskia Beaumont heeft vroeger op Metahara gewerkt en daarvan kent zij de familie Hartings (dochter en schoonzoon van mevrouw Hoogerbeets, onze buurvrouw in Bussum) goed. Nu werkt haar man bij Alert, de leprakolonie aan de rand van Addis. Daar werken veel Nederlanders. De andere persoon was Nanning de Jong, die ook bij Alert werkt. Hij kent Hans Kaajan [de man van Petra's zus Riet; Hans en Riet hebben tussen 1976 en 1978 in het ziekenhuis van Katete in Zambia gewerkt; Petra en ik hebben hen daar bezocht in de kerstvakantie van 1977/1978] omdat hij vroeger maatschappelijk werker was in het Geertruidaziekenhuis in Deventer. Volgens hem had Hans gewatertand toen hij van Nanning's vertrek naar Ethiopië hoorde.

Precies voor de curfew waren we weer terug op Willems flat. De volgende ochtend zouden we naar de meren in de Rift Valley gaan. 's Nachts heb ik amper geslapen. Het was op straat nog onrustig en zelf was ik wat gespannen, waarvan en waarom weet ik niet precies. Tot overmaat van ramp gingen om zes uur 's morgens weer eens 21 saluutschoten de lucht in, vanaf een plein vlak om de hoek. Dit keer ter gelegenheid van 1 mei (dag van de arbeid). Om half negen zat ik al bij het hoofdkantoor van Ethiopian Airlines. Ten behoeve van mijn reclamatie over het niet-doorgaan van mijn stopover in Gondar werd een telex om informatie verzonden. Daarna heb ik mijn terugreis naar Nederland laten vervroegen naar donderdag 7 mei. In principe was dat mogelijk, maar ik geloof het pas echt als ik op die dag echt in het vliegtuig richting Frankfurt zit. Ik heb besloten Petra hiervan niet van tevoren te berichten.

Deels uit angst dat het op het laatst toch niet zal doorgaan, deels als een verrassing. Ik heb me voorgenomen om vanuit Frankfurt te proberen te bellen.

Hierna moesten Willem en ik een Hollandse en een Nieuw-zeelandse jongen ophalen bij het Ghion hotel om mee te nemen naar het hotel bij Lake Langano. Vlakbij het Ghion zou de grote 1 mei-parade worden gehouden, zodat er nogal wat wegen waren afgesloten. Onze weg voerde er pal langs, maar we werden gelukkig nergens tegengehouden, hoewel we op een gegeven ogenblik over een helemaal autovrij plein reden waarop talloze militairen stonden. Ze waren zo vriendelijk om ons zonder meer door te laten rijden.

De tocht naar Lake Langano ging eerst naar Debre Zeit en even later rechtsaf de Rift Valley in. Dit is hier een brede vlakte die vooral voor het laten grazen van het vee wordt gebruikt. Hij bestaat vooral uit tamelijk dor gras en acaciabomen en -struiken. Volgens Willem was het er nu veel dichter bevolkt dan acht jaar geleden. Eerst kregen we aan onze linkerhand het Lake Koka, waar we twee weken geleden al geweest waren. Daarna, ook links, het grote Lake Zway. Na bijna drie uur rijden vanaf Addis (250 km) bereikten we het Lake Langano, ook weer aan de linkerzijde. Aan de andere kant van de weg liggen de tweelingmeren Abyata en Shala, gescheiden door een lage landrug.

De Nieuwzeelandse jongen maakt deel uit van een team geologen van een Britse maatschappij, die aan de andere kant van Langano proefboringen moeten doen. Die boringen zouden hete stoom moeten aantonen op zo'n 2000 meter diepte. Wat daarmee gedaan zou moeten worden, wist men nog niet precies. De hele club heeft permanent een aantal huisjes van het hotel in huur, en wij konden wel bij de Nieuwzeelanders slapen, nadat er extra matrassen en lakens van het hotel waren aangevoerd.

Het hele gebied is vulkanisch, wat ook aan de samenstelling van het water van de meren te merken is. Veel mineralen, zwavel, zout, etc. Het water van Lake Langano ziet er bruin uit.

Op onze vraag of de Nieuwzeelanders er wel eens in zwommen, antwoordde één Nieuwzeelander: 'it is too thin to plough and too thick to swim in'. Daarmee basta. Zijn omschrijving was echter niet helemaal overeenkomstig de waarheid. Op zondagochtend heb ik er heerlijk in gezwommen. Het water is wel bruin, maar er zit geen suspensie in. Het is schoner dan het Muiderzand of Zandvoort. Het strand bestaat uit vulkanische kiezeltjes, die er net iets forser uitzien dan zandkorrels.

Rond het hotel trof je weer alle nationaliteiten van de wereld, behalve Zuidafrikanen, en zelfs daar ben ik niet helemaal zeker van. Lake Langano is een geliefd weekend-oord voor de bewoners van Addis. Vanwege het lange weekend zat het hotel helemaal vol. Ook waren er veel kampeerdere.

Vrijdagmiddag hebben we eerst de directe omgeving wat verkend: als goede Hollanders hebben we dus een steile rotswand beklommen om te kijken wat daarboven te zien was: een vlakte met veel acacia's. Verder nog een gevecht gezien tussen een ooievaarsachtige en een kraai, die op zijn nest wilde gaan zitten. Uiteraard moest de kraai het veld (de lucht) ruimen.

's Avonds slecht gegeten in het hotel: te taai vlees. Verder een beetje stil op het terras gezeten. 's Nachts heb ik weer eens prima geslapen. Zaterdag zijn we gaan toeren. Eerst naar Lake Shala, waar maar weinig vogels te zien waren: een paar flamingo's, wat ibissen en twee bruingekleurde ganzen. Overal zie je wel heel mooi gekleurde kleine vogeltjes, maar die zijn zo vlug, dat je ze steeds slechts 'in vogelvlucht' ziet en nooit kunt fotograferen. De weg (roadtrack) naar Lake Shala was erg slecht. Regenwater had her en der een stuk weg weggeslagen.

Van Lake Shala ging het verder naar het zuiden langs de grote weg, naar Shashamene, een marktstadje waar verscheidene hoofdwegen bij elkaar komen. Onderweg kregen we onze eerste lekke band die we meteen in Shashamene hebben laten repareren. Dat ging vrij gemakkelijk. Na Shashamene gingen we naar Lake Awassa, weer wat zuidelijker. Dit meer kent vrij veel

rietzomen langs zijn oevers, maar ook hier weer weinig watervogels. In de hoteltuin zagen we echter een hele kolonie van gele wevertjes, die allemaal bezig waren een nest te bouwen, allemaal in dezelfde grote boom. Hun nest hangt aan de boomtakken naar beneden en de ingang zit aan de onderkant.

Op de terugweg kregen we twee lekke banden vlak na elkaar. Gelukkig heeft Willem twee reservebanden. Dit keer gebeurde het repareren, bij een ander zaakje, zeer grondig. Zelfs de strijkbout kwam er bij te pas.

's Avonds in het hotel werd er een koud buffet verzorgd. De Nieuwzeelandse jongen zorgde door het zetten van zijn handtekening onder de nota dat dit ons werd aangeboden door zijn maatschappij. Voordat ik het in de gaten had, had ik een toren op mijn bord. Het smaakte dit keer erg goed.

Ook de afgelopen nacht heb ik weer prima geslapen. Vanochtend zijn we bij het hotel gebleven en heb ik lekker gezwommen. Na gisteren en vanmorgen ben ik een beetje verbrand: in de nek, bij de bovenarmen en natuurlijk mijn neus.

Vanmiddag zijn we vroeg weggegaan om nog even te kijken aan de noordzijde van Lake Langano: enkele pelikanen en een ganzensoort met veel zwart. Daarna ook nog even gekeken bij Lake Abyata. Aan het begin van de roadtrack daarheen zaten drie 'gendarmes' met geweren, die ons aanhielden. Eerst snapte ik niet wat ze wilden, maar het bleek dat één van hen mee moest, want bij Lake Abyata zwerven herdersjongens rond die nogal gauw jatten of je auto openbreken. Er bleken inderdaad opdringerige jongens in de buurt te zitten. Bij dit meer heb ik voor het eerst een mariboe gezien, een hele grote viseter. Ik kon hem een beetje opdrijven in de richting van een groepje pelikanen en zwart-witte ganzen om een goede foto te nemen. Dat was tevens het einde van ons bezoek aan de meren. Van hier zijn we teruggedreden in de richting van Addis.

Het was Willems idee om mij in Nazareth te droppen, ruim een uur ten zuiden van Addis, en slechts even van de weg van de meren naar Addis verwijderd. In Nazareth stopt de trein van Addis naar Dire Dawa, waar ik morgen heen wil. Aanvankelijk wilde ik mee terug naar Addis om vandaar morgenochtend vroeg (om half acht) de trein te nemen. Maar ik heb me bezonnen en vond het zelf een aantrekkelijk idee worden. Nu hoef ik niet de hele zondagavond met Willem in Addis op te trekken langs restaurants en bars die ik al ken en die me niet meer aanspreken, en hoef ik niet een slechte nacht in Addis te maken. Bovendien werd het wel weer eens tijd om een aantal dingen in dit dagboek te schrijven, waarmee ik nu van negen tot elf uur bezig ben. Anders vergeet je zo gauw een hoop dingen. Zo ben ik nu al vergeten te vermelden dat er donderdag bij terugkomst uit Lalibela een brief van Petra lag, die er zes dagen over gedaan had. Ik had er al een beetje op gehoopt en vond het erg leuk om eens wat van haar en Mirjam te horen. Zij moeten mijn brief inmiddels ook hebben. Ik heb er nog over gedacht een tweede brief te schrijven, maar zeker nu ik donderdag al terug ga, denk ik dat die brief er later zal zijn dan ik zelf. In plaats daarvan houd ik dan liever een goed dagboek bij.

Ik verlang er nu best naar om na Dire Dawa en Harar naar Holland terug te keren en Petra en Mirjam weer te zien. Ik heb nu al pret bij het denken aan de verbaasde gezichten die ik op Tineke's bruiloft zal zien vanwege mijn onverwachte aanwezigheid [Tineke is de jongste zus van Petra]. En ik verheug me op het volgende weekend met Petra en Mirjam, thuis, of ergens anders.

maandag, 4 mei 1981

Ik zit nu op het station van Nazareth te wachten tot er een trein naar Dire Dawa komt. Het is nu kwart over acht. Een trein richting Addis staat op punt van vertrek.

Nazareth is een grote plaats aan de weg naar Harar en Assab (zeehaven) en aan de spoorlijn naar Dire Dawa en Djibouti. Het is een marktcentrum voor de wijde omgeving. Oostwaarts is voor honderden kilometers niet meer zo'n plaats te vinden. Het lijkt nergens op zijn naamgenoot in Israel.

Vanaf de grote weg lopen een paar hoofdstraten naar links en naar rechts. Aan één daarvan liggen een paar marktjes: één voor schapen, geiten, koeien en dergelijke en één voor dagelijkse benodigheden zoals groenten, aardappelen, brandhout, gras voor de beesten,

specerijen, etcetera. Vooral het brandhout is opvallend. Je kunt het kopen in kleine bundeltjes. Naar mijn idee wijst dat alleen maar op de grote schaarste aan dit handelsgoed. Langs de hoofdstraten rijden talloze tweewielige, door een paard voortgetrokken karretjes, die als lokale taxi dienen. Ook in Shashamene zag ik daar veel van. Voor een paar dubbeltjes kun je dan een eind meerijden.

Gisteren zag ik langs de hoofdweg een dood paard liggen. Vanochtend was het opgeruimd. Waarschijnlijk door een vrachtauto aangereden. Je ziet ook nogal eens dode honden op de weg liggen.

Hier in Nazareth zie je veel jongetjes, die suikerrietstengels van 2½ meter verkopen als lekkernij. Niet ver van Nazareth ligt de vroegere HVA-plantage van Wonji/Shoa. De Ethiopiërs zijn enorme zoetekauws. De teachers van Lalibela bijvoorbeeld deden vier scheppen suiker in hun thee!

Na Lalibela heb ik mijn schoenen maar eens een paar keer laten poetsen. Voor twee kwartjes worden ze grondig ingesmeerd en uitgepoetst. In plaats van bruin hebben ze (mijn schoenen) nu een donkerrode kleur. Een kniesoor die daar op let in dit land.

Ik logeerde in het Ras hotel, het schoonste hotel dat ik hier tot nu toe heb meegemaakt. Zelfs de afvoer van de wastafel liep goed door en de douche-toiletruimte was proper. Opvallend is dat overal in de hotels geen tekort aan toiletpapier is, en het is nog goed papier ook. Niet dat gladde wat je nogal eens in Frankrijk krijgt.

Het hotel is in Italiaanse stijl opgebouwd. Redelijk modern. Het heeft ook wel wat van een caravanserai. Het is een vierkant blok met kamers op de eerste en tweede verdieping. De kamers komen uit op de binnenplaats, die grotendeels in beslag wordt genomen door een zwembad waarin niemand zwemt omdat het water nogal troebel is. Rondom staan ligstoelen en bloeien mooie struiken. Onder de veranda van de tweede etage is altijd schaduw. Dit hotel is vooral bij de Ethiopiërs geliefd om er een weekend met de familie door te brengen. Blanken zijn er nauwelijks. De beter gesitueerden van Nazareth zelf komen hier ook verpozing zoeken en een drankje drinken.

In de kamer naast mij gingen een paar Ethiopiërs om 11 uur nog even de boel afbreken. Het leek wel alsof ze op de maat van Ethiopische muziek met z'n allen op de twee eenpersoonsbedden stonden te dansen en daarbij regelmatig hard de grond raakten. Het enige slechte aan het hotel zijn inderdaad de bedden. Die zijn goed doorgezakt. Toch sliep ik snel in en heb een goede nacht gemaakt. Ik heb mijn snor eindelijk eens bijgeknipt. Die liep mijn mond al bijna binnen. Geschoren heb ik mij nog steeds niet. Zo'n ruige baard vind ik best leuk om mee terug te komen.

Ik heb nog even tijd, de trein komt waarschijnlijk tussen half en kwart voor tien. De spoorwegmaatschappij heet Société de Chemin de Fer Franco-Ethiopië. Dit heeft tot gevolg gehad dat het spoorwegpersoneel Frans spreekt. Verder wordt veel Engels in Ethiopië gesproken. Op het station van Nazareth staan nog een aantal vergeelde tankwagens met daarop geschreven 'HVA Molasses Export'. Een kleine herinnering aan onze vroegere glorie tijd hier. [HVA = Handelsvereniging Amsterdam; de heer Hartings is voor deze maatschappij manager van rietsuikerplantage Metahara geweest]

De Ethiopische vrouwen van de midden- en hogere klassen zien er doorgaans goed verzorgd uit. Opsmuk bestaat vooral uit nagellak, zowel op tenen als op vingers. Veel vrouwen hebben onder de slapen drie verticale streepjes laten insnijden. Dat geldt ook als mooi. Eén meisje in Addis had haar tandvlees, dat normaliter rose is, donker laten impregneren. Een andere vorm van schoonheid is het vlechten van de haren, wat soms erg fijnzinnig wordt gedaan. De meesten dragen wel oorknopjes en een halsversiering, vaak een zilveren kruisje. Bij die kruisjes zijn verschillende verfijnde vormen gangbaar, herinnerend aan de historische plaatsen Lalibela, Gondar en Axum.

Bij de mannen heb ik geen bijzondere versieringen gezien. Alleen ringen om de vingers zijn vrij gangbaar. Vroeger droeg een paraplu ook bij tot de status van een persoon. Nu is dat geloof ik niet meer zo, omdat ik te veel mensen met een paraplu gezien heb, die vooral als zonnenscherm wordt gebruikt. De mensen, die te paard gaan, versieren hun paard met banden met kralen en franje.

dinsdag, 5 mei 1981

Het is erg vroeg in de ochtend: half zeven.

Ik heb een goede treinreis gehad. Om kwart voor tien kwam de trein aan in Nazareth en 's avonds om zeven uur was ik in Dire Dawa, waar ik in het Ras hotel bivakkeer. Bivakkeren is de juiste term, want het is nogal behelpen. Maar daarover later.

Tot aan Welenchiti zag ik nog veel geploegde en beplante akkers, maar daarna werd het landschap wat ruiger en dunner bevolkt. In de ruigere landschappen zie je nogal eens vee rondgrazen dat door herdersjongens geweid wordt. Bij de dorpjes zie je dan nog slechts kleine lapjes bebouwde grond. Eén keer moest de trein stoppen omdat er een kudde vee op de spoorbaan stond (schapen, geiten, koeien, ezels). Even voor Metahara veranderde het landschap sterk. Hier opende zich een brede vlakte, die er door de regen van de laatste tijd tamelijk groen uitzag. Hier zag ik de eerste dromedarissen, die ook in kudden geweid worden. Verder zag ik er kudden van een hertensoort met lange, rechtopstaande horens. Doordat Metahara in de vallei van de Awash ligt, vrij laag dus, is het er veel warmer. Vlak voor de plaats zelf ligt een groot meer, waar de spoorbaan en de autoweg gedeeltelijk doorheen gelegd zijn. Dit meer herinner ik mij van de dia's van de heer Hartings. Hij had er een eilandje in, waarheen hij 's zondags pleegde te gaan om te vissen. De vroegere HVA-plantage heb ik niet vanuit de trein gezien. Ook aan de andere kant van de Awash strekt de vlakte zich ver uit. Daar zag ik wel grote groene stukken land. Rondom het meer was het vergeven van zwarte lavabrokken. Het leek wel een stortplaats van lava.

(inmiddels half één, in Harar)

De grote vlakte bleef tot Awash Station. Omstreeks één uur ontmoeten de treinen van en naar Addis elkaar in deze plaats en hier blijven ze ruim een half uur staan om gelegenheid tot eten te geven.

Rondom de spoorbaan krioelt het van mensen, de meesten vrouwen en kinderen, die van alles te koop aanbieden. Veel hebben pannetjes met inheems voedsel bij zich, waaruit ze op borden scheppen. Dit wordt dan, met het lokale brood (injera), aan de reizigers aangeboden. Verder veel fruit, sigaretten, eigen baksel, en nog veel meer. Eén en al bedrijvigheid. De meeste reizigers stappen uit om wat te kopen. Zelf heb ik vijf stukjes gebakken bladerdeeg, gevuld met

linzen en groene peper, gekocht en een paar bananen. Daarmee kon ik het de rest van de dag wel uithouden. In de trein zelf was bier, cola, fanta en sprite te koop.

De trein bestond uit vier wagons, waarvan de achterste drie derde klasse en stampvol. De voorste wagon bestond uit drie compartimenten: eerst de machinistencabine en de dieselmotorkamer, daarachter de eerste klasse, en daarachter de tweede klasse. Zelf reisde ik comfortabel eerste klasse met veel beenruimte.

In onze wagon reisden een stuk of vijf soldaten mee, die in de eerste plaats er voor zorgden dat er geen lastig volk onze coupé binnendrong. De hoofdreden was echter, denk ik, ter algemene bescherming van de trein en de reizigers. Met name na Awash Station werd het landschap veel ruiger en dunner bevolkt.

Direct na Awash Station steekt de trein de rivier Awash over, die in een tamelijk diepe kloof stroomt. Hierna loopt de spoorbaan over de flanken van het gebergte, dat de Rift Valley aan de zuidkant afsluit. Doorgaans is dit vrij droog gebied, maar ook hier had het de laatste tijd aanzienlijk geregend. Nu zag alles behoorlijk groen. De vegetatie bestond voornamelijk uit

cactussen, acacia's en doorn- en braamstruiken. Tussenin groeide nauwelijks gras. Her en der graasden kudden dromedarissen hier tussendoor. Zo om het half uur stopte de trein bij een dorp. Telkens stonden horden vrouwen en kinderen klaar om fruit, qāt of iets anders aan te bieden. Qāt is een nationale softdrug die als struik in de bergen groeit. Het uiterlijk lijkt wel wat op de sinasappelboom, maar dan lager omdat het een struik is. De takken met fris-groene bladeren worden afgesneden en in kleine bundeltjes verhandeld. De vrouwen verhandelen deze bundeltjes, en de mannen eten de blaadjes. Je schijnt er erg veel van te moeten kauwen om er een beetje high van te worden. Misschien is het het beste te vergelijken met onze pruimtabak: aangename smaak en je hebt wat om op te kauwen. Op dit traject passeerden we nogal wat bergstroompjes, deels droog, deels met een beetje water. Steevast stonden bij elke spoorbrug daaroverheen een paar hutjes en een volleybalnet, ten behoeve van een paar soldaten, die moeten waken tegen sabotage. Ik waande me soms in de wild west, een eeuw geleden. In de dorpen, waar de trein stopte, waren de lokale mensen inderdaad soms nogal opdringerig om de trein binnen te komen en hun waren te verkopen.

Op het laatste stuk naar Dire Dawa had ik het gezicht op de Dankali desert in de verte. De Rift Valley waaiert hier uit en vormt tot aan de Rode Zee een woestijnachtig landschap met wat vulkanische verschijnselen. In de verte zag ik het achter Dire Dawa bliksemen. Het was net donker toen we daar aankwamen. De straten waren nog behoorlijk nat. Omdat het al donker was, had ik geen zin meer om door te reizen naar Harar, zoals Willem mij had aanbevolen wegens het koelere klimaat. Ik heb mij naar het Ras hotel laten rijden en mij voor twee nachten laten inschrijven. Op het eerste gezicht zag dit hotel er prachtig uit met een ruime entree, zalen en veel marmer. Koud was ik op mijn kamer om me te verfrissen of het licht viel uit, om niet meer aan te gaan. Alleen bij de receptie ging het licht wel weer snel aan, en later ook op de gangen. Op mijn kamer bleef het echter uit. Van een gast op mijn gang kreeg ik een kaars. Bij de receptie ben ik lucifers gaan vragen, waarvoor ze me nota bene wilden laten betalen. Daar ben ik niet ingetrapt. De prijs voor een overnachting is er nota bene zes Birr duurder dan in Nazareth.

Voor mijn raam bleek muggengaas aangebracht, dat echter al behoorlijke gaten vertoonde. Uit boosheid over de hoge prijs en de slechte service wilde ik er niet eten. Ik ben het stadje wat ingelopen en tenslotte beland in een cafeetje vlakbij het hotel. Ik heb er wat bier gedronken en na een uurtje kreeg ik wat contact met een paar Ethiopiërs. Eerst één, die uitsluitend Italiaans als vreemde taal sprak. Dat ging dus niet zo goed, maar ik geloof dat hij wel één of twee pilsjes voor mij betaald heeft. Daarna met een paar jongere jongens, die wat Engels spraken. Die moesten hun gal spuwen over de Russen en Oost Duitsers, die ook in deze regio te vinden zijn als militaire adviseurs. De bezoekers hadden vermoedelijk allemaal wel een baan. Anders is een kroegbezoek niet zo gemakkelijk te betalen. Even na tien was iedereen ook vertrokken en sloot de tent. Dit café werd gerund door vier of vijf jonge vrouwen, die een goede omzet moeten halen. Er werd nogal wat whisky geschonken. De dames waren alle vijf goed voorzien van gouden sieraden: om de polsen, rond de nek en aan de oren. Opvallend is dat je in Ethiopië rijkdom meer afziet aan de sieraden, die iemand draagt, dan aan de kleding. De kleding is doorgaans slordig, smoezelig en geen maatwerk. Met veel pils op maar zonder eten ben ik gaan slapen. De elektriciteit was nog steeds niet teruggekeerd.

Vanochtend werd ik omstreeks zes uur wakker en het was nog warm. Ik wilde vroeg opstaan om naar Harar te gaan. Toen bleek echter het water niet onder druk te staan, zodat ik me niet kon wassen. Ik had een lichte hoofdpijn van de pils en de honger, en baalde nog meer dan de avond ervoor. Gelukkig heb ik nog een paar Boldoot-tissues. Het ontbijt was redelijk, al was er geen koffie wegens het defect aan de waterleiding. Wel thee.

Ik heb eerst wat door het centrum van Dire Dawa gelopen, geld gewisseld en op informatie uitgegaan (echter niet gevonden). Om acht uur was het al aardig warm, maar gelukkig zijn de straten goed voorzien van bomen met fraaie bloemen erin. De gebouwen zijn vrijwel allemaal van steen opgetrokken. De straten zijn recht met hier en daar een pleintje. Ongetwijfeld heeft de Franse stijl hier een grote invloed gehad vanwege de spoorwegmaatschappij. Het stadje (30.000 à 40.000 inwoners) maakt een tamelijk

welvarende indruk. Ik zag vrij veel hotels van allerlei aard en zelfs gezellige terrasjes. Door het warme klimaat kun je 's avonds heerlijk buiten zitten. Het stadje ligt op de grens van de woestijn en het scheidingsgebergte. Later ben ik met een taxi (acht betalende passagiers) naar Harar gereden. De weg gaat meteen de bergen in. Tot mijn verbazing zag ik vruchtbare, groene valleien en een paar kleine meertjes. Er waren heel wat boomkwekerijen, een landbouwinstituut van de universiteit van Addis en veel akkertjes, met o.a. maïs. Al dat groen maakt een welvarende indruk. De huizen zagen er meestal ook goed uit. Nauwelijks hutten, maar ruime huizen, opgebouwd uit rotsstenen met goed pleisterwerk.

Harar is een oude moslimstad, nog gedeeltelijk ommuurd en met smalle ongeplaveide straatjes overal, net een doolhof. Her en der een klein marktje met graan- en andere voedselproducten en natuurlijk overal qāt, die hier veel groeit. In de huizen langs de hoofdstraatjes veelal kleine negoties, veel stoffenwinkeltjes, maar ook zeep en andere huishoudelijke artikelen. Een paar jongens kleven als vliegen aan je om als gids te spelen. Erg lastig, al geef je er zo min mogelijk aandacht aan. Al met al vond ik het niet geweldig. In Israël heb ik leukere moslimstadjes gezien. Harar wordt in toeristische folders enorm geprezen, maar ik vind het behoorlijk tegenvallen. Dire Dawa heeft een betere indruk op mij gemaakt.

Ik was na ruim een uur uitgekeken en ben op een terras aan het hoofdplein neergestreken om deze dag te beschrijven. Er loopt veel volk over dit plein, maar ik word slechts lastig gevallen door schoenpoetsjongetjes. Die zien meteen dat je schoenen stoffig zijn. Voor het terras zitten een paar vrouwen bundeltjes qāt te verkopen. Ze zijn een tijdje lastig gevallen door een Ethiopische gek, die zich arm voordeed door piemelnaakt steeds weer bij hen en hun klanten te komen bedelen. Met verdorde qāt-

takjes werd hij steeds weer weggejaagd. De mannen op het terras zitten wat qāt te kauwen. Zeker niks beters te doen. Ik heb nog wat thee besteld en daarna ga ik maar weer eens richting Dire Dawa. Mooie souvenirs heb ik hier nog niet gezien, hoewel die hier ook zouden moeten zijn volgens de folders.

Mijn algemene indruk van Harar: vies, arm en niets te beleven.

Langzamerhand vraag ik me af wat ik nu aan deze reis gehad heb. Ik denk dat dat pas helemaal duidelijk kan worden als ik weer terug ben in Nederland. Ik heb een aardige indruk gekregen van Ethiopië en kan het een beetje vergelijken met Zambia en Malawi. Ik geloof dat ik Malawi het mooiste heb gevonden. Ethiopië biedt best veel aan de toerist, maar je moet er de tijd voor nemen. Doordat ik vroeger al Zambia en Malawi heb gezien, heb ik hier nogal eens het gevoel dat ik iets al eerder heb meegemaakt: het klimaat, de armoede, het Afrikaanse ras, de hutten en huizen, het hotelleven en voor een deel de natuurlijke landschappen en de akkerbouw en veeteelt. Ook de manier van leven van de mensen, en de bureaucratie bij het geld wisselen in een bank. Daarnaast mis ik toch wel reisgezelschap. Ik kan me uitstekend alleen vermaken, maar toch mis je iemand om je ervaringen mee te delen. Willem is daar niet de meest geschikte persoon voor.

Ik vind het jammer geen wildreservaat gezien te hebben. Dat zou ik nog wel eens willen zien. Voorlopig denk ik echter niet snel weer behoefte te hebben om Afrika te bezoeken; zeker niet in m'n eentje en met te weinig tijd en zonder eigen vervoer. Later wil ik misschien nog eens een tocht maken met een goede auto en liefst in een klein groepje dwars door Afrika, van zuid naar noord, en dan toch weer de landen aan de oostzijde. Hier is het klimaat het aangenaamst en het landschap het meest interessant door de Great Rift Valley, die ook in

de lengte van noord naar zuid loopt. Zo'n tocht zal echter pas veel later kunnen gebeuren. Er is veel tijd en geld voor nodig, en op korte termijn heb ik er geen behoefte aan. Ik krijg nu echt zin om Petra en Mirjam weer terug te zien en met hen een dagje naar Castricum en de zee te gaan.

woensdag, 6 mei 1981

('s ochtends vroeg in de trein)

Twee correcties op het verhaal van gisteren. In de bergvalleien waren de huizen niet van rotsblokken met leem, maar toch grotendeels van rechtopstaande stokken met pleisterwerk. Het pleisterwerk zag er goed uit en het geheel maakte wel een welvarende indruk. In Harar zelf, de oude stad, waren de huizen van rotsblokken en rotsstenen opgebouwd, met veelal wit pleisterwerk.

De andere correctie betreft de qāt. Dit is de jemenitisch/arabische naam. In Ethiopië noemt men het chāt (spreek: tsjaat). De uitwerking lijkt wat op die van alcohol. Bij het gebruik schijnt de werklust weg te vallen en je kunt er van in een roes raken.

Terug in het hotel was er nog steeds geen elektriciteit, noch water. Dat laatste vond ik het ergste want ik wilde wel eens douchen en mijn handen wassen. Ik heb het niet meer mogen meemaken dat het terugkwam. Vannacht was het weer vrij warm en ik voel me langzamerhand vies worden. De Boldoot-towelettes kunnen niet alles verhelpen.

Na terugkeer in Dire Dawa ben ik eerst wat op terrasjes blijven rondhangen. Ethiopian Airlines vliegt pas op donderdag; dat is te laat. Het spoorwegstation was hermetisch afgesloten, alle keren dat ik er in de buurt was. Na veel informatie her en der ingewonnen te hebben, was ik er vrij zeker van dat er tussen half zeven en zeven uur een trein zou gaan. Op het terras tegenover het station kwam ik een jongen tegen die ik de vorige avond ook had ontmoet in het café. Hij had anderhalf jaar lang aan een campagne in de Ogaden woestijn meegedaan, nadat die weer heroverd was op de Somaliërs. Hij kon me goed uitleggen hoe de oorlog met de Somaliërs verlopen was. Het vreemdst aan de politieke situatie vond hij wel dat de Cubanen eerst met de Somaliërs meegevochten hebben, maar later, nadat de Somaliërs de Russen er uit gegooid hadden en de Ethiopiërs deze juist binnengehaald hadden, voor de Ethiopiërs ingezet zijn. Hij had geen hoge pet op van het strategische vermogen van de Somaliërs, maar ze zijn wel gevreesd voor hun guerrilla-achtige raids, die nog steeds regelmatig worden uitgevoerd. Dat is de voornaamste reden, dat de stadjes in de Ogaden slechts één keer in de maand bezocht kunnen worden door deel te nemen aan een convoi. Verder gaat de communicatie alleen maar door de lucht.

Dire Dawa wordt doormidden gesneden door een grote wadi. Er is één brug over, maar die is normaliter afgesloten voor auto's. De auto's moeten even verderop over de bedding rijden, die meestal droog is. Vanaf het station loopt een brede met bomen omzoomde weg die over de brug zich voortzet in het andere stadsdeel. De meeste belangrijke kantoren, winkels en hotels liggen in de buurt van het station, maar het busstation met veel drukte en winkeltjes daaromheen ligt op de andere oever.

Dire Dawa, wadi en paleis van Haile Selassie

Aan het begin van de avond heb ik op een terrasje gezeten, vanwaar ik precies het uitzicht had op de brug. Omstreeks dit tijdstip flaneren veel mensen over de brede hoofdweg en de brug en om zeven uur stroomden alle zojuist aangekomen passagiers van de trein uit Addis langs. Ik zat daar heerlijk.

*donderdag, 7 mei 1981
(airport Addis)*

Daarna ben ik in het hotel gaan eten en vroeg naar bed gegaan. Ik had geen zin meer om naar het cafeetje te gaan. 's Nachts heb ik echter nauwelijks geslapen. Toch weer wat spanning, denk ik, of alles wel goed (= op tijd) zal gaan. Buiten was het een herrie van jewelste. Het was een bonte kakelpartij van kraaiende hanen, blaffende honden, krolse katten en boven dat alles uit hoorde je steeds als achtergrondmuziek het gefiedel van de krekels. Omstreeks vijf uur voegden zich daar ook steeds meer menselijke geluiden bij zoals bijvoorbeeld vrachtauto's, een gillende vrouw en dergelijke.

Om half zes werd ik gewekt en voor zessen liep ik al over straat. Ik verbaasde me er over dat er nog zoveel straatslapers overal lagen, maar aan de andere kant is het wel begrijpelijk omdat het 's nachts niet koud wordt en het ook bijna nooit regent. Bij het station stond al een hele rij mensen te wachten: één rij van mensen die (al) kaartjes voor de zeven uur-trein hadden, en één rij van mensen die later met de trein wilden en wachtten tot het loket zou opengaan. Ik ben in de eerste rij gaan staan, zonder ticket. Om half zeven gingen de hekken open en schoof de rij langzaam er doorheen. Toen er nog 20 mensen voor mij waren, werd ik, als enige blanke in de rij, er uit gehaald om direct door te lopen. Positieve discriminatie dus. Ik vertelde dat ik een eerste klas-ticket moest hebben, en werd meteen meegenomen, door allerlei afgegrensde hekken en deuren, en kreeg mijn ticket.

Om zeven uur vertrok de trein en hij reed stevig door. Korte stops op de tussenliggende stations, waar weer allerlei mensen hun waren aanboden. Elk plaatsje had wel een eigen specialiteit. Bij één was dat wierook. Het landschap was weer ruig, de cactussen bloeiden volop met grote gele bloemen en ik zag nog ergens een everzwijn wegschieten. Rondom Assabot is een mooie vruchtbare vlakte. Omstreeks half één waren we al in Awash Station, waar het weer een drukte van jewelste was. Als je eenmaal de rivier Awash gepasseerd bent, krijg je het gevoel dat je het wilde westen verlaten hebt en in veiliger gebied komt. De militaire posten bij de spoorbruggen houden hier op. Van Willem hoorde ik, dat in de oorlog met Somalië alle bruggen tussen Awash en Dire Dawa opgeblazen waren door de Somaliërs. Dat maakt de militaire posten van nu, na de reparaties, begrijpelijker.

Toen we Nazareth aandeden, had ik helemaal het gevoel dat ik het vliegtuig van vandaag wel zou halen. Onderweg heb ik nog wat foto's trachten te maken van mensen die bij de halteplaatsen in het blikveld kwamen. Ik hoop dat het een beetje gelukt is. Dankzij de telelens hadden de mensen het meestal niet in de gaten. Ook bij Metahara heb ik nog een paar foto's geschoten, vanuit de rijdende trein. De snelheid van de trein schat ik op 30 km bergopwaarts en niet veel meer dan 50 km bergafwaarts. Het traject is erg bochtig en het smalspoor staat ook geen hoge snelheden toe.

Tegen zevenen arriveerden we in Addis. Willem stond nota bene bij het station te wachten met een Ethiopische vriend, die door de timmerman van zijn bedrijf een paar simpele, maar redelijk zittende eettafelstoelen voor Willem had laten maken. Die lagen achterin de auto. Eerst maar een tapbier gedronken bij het café de la gare, en daarna naar Willem zijn flat. Daar heb ik eerst maar eens een goede douche genomen; zalig was dat. Met zijn drieën zijn we daarna naar het op één na beste restaurant in town gegaan op mijn uitnodiging; Castelli, een italiaans restaurant vlak om de hoek. Het was inderdaad voortreffelijk eten, prima vlees, saus en salade. De Ethiopiër houdt niet zo erg van westers voedsel, en vroeg om iets wat voor een 'inboorling' te eten was. Dat werd dus een flink brok schapevlees. We hebben nog een laatste bezoek gebracht aan The Cottage en om twaalf uur ben ik lekker gaan slapen. Om half zeven was ik alweer wakker en om acht uur zaten we in de auto richting vliegveld. Check-in time was om half negen, vertrektijd tien uur. De check-in kostte mij precies een uur. Ik heb wel vijf keer mijn bagage moeten openen, ik ben verschillende keren gefouilleerd en dan waren er nog velerlei controles van boarding pass, paspoort, gezondheidsstempel en tenslotte geld. Daar was ik nog een beetje bang voor geweest, want ik had bij binnenkomst geen formulier gekregen waarop je moet invullen hoeveel geld je invoert en moet bijhouden wat je wisselt. Ik had echter alle rekeningen van wat ik gewisseld had, bewaard en dat werd vrij snel geaccepteerd. Toen ik door alle controles heen was, voelde ik me lekker, met het gevoel dat ik vanavond in elk geval in Europa terug ben. Dan komt nog één probleempje,

want Ethiopian Airlines had mij wel geboekt op hun vlucht van vandaag naar Frankfurt, maar ze waren niet zo slim geweest om een telex naar de Lufthansa te sturen dat ik vanavond door moet naar Amsterdam. Maar dat kan ik zelf waarschijnlijk wel regelen als ik eenmaal in Frankfurt ben. Ik verwacht niet dat de Lufthansa-vlucht van vanavond vol zal zitten, en in principe heb ik in Frankfurt meer dan drie uur overstaptijd. In principe, want om ondoorgroondelijke Ethiopische redenen staat het vliegtuig om half elf nog steeds op de grond. Er is omgeroepen dat er een half uur vertraging is. Dit geeft mij de gelegenheid om dit dagboek af te sluiten. We vliegen zo meteen eerst naar Asmara in Eritrea. Vandaar weer dwars over de Soedan, de Nijl, het grote stuwmeer bij Assoean en dan over Egypte, de Middellandse Zee naar Rome en vandaar naar Frankfurt. Bij Willem heb ik 125 Birr achtergelaten als eerste aanbetaling voor twee Ethiopische houtsnijwerkfauteuils. Als die over zee naar Holland verscheept kunnen worden voor een schappelijke prijs, zal hij dat organiseren. Blijkt dat niet te gaan, dan zal hij wat zilveren kruisjes kopen en die te zijner tijd meenemen naar Holland (vermoedelijk in september).

Om half negen heb ik kort afscheid genomen van Willem. Uitzwaaien is hier in principe niet mogelijk vanwege de strenge veiligheidsregels. Hier in Ethiopië zegt men de veiligste luchtvaartmaatschappij en vliegtuigen te hebben. Het lijkt er wel veel op, maar ik kan het in Frankfurt pas echt beamen of niet. Wel is het een feit, dat de service aan boord erg goed is. Inmiddels is het half twaalf en hebben we het toestel weer moeten verlaten en zitten we nu in een transithal met cola en vieze koffie. Er schijnt een defect aan het mechaniek van de vleugel te zijn. Het lijkt er op alsof ze een andere Boeing 720 aan het klaar maken zijn. Onze bagage is daar net heen gebracht en er staan allerlei auto's omheen met benzine, eten etcetera. Laten we hopen dat we binnen het uur opstijgen, anders mis ik mijn aansluiting in Frankfurt nog.

Hoera, we zitten nu in het andere toestel en stijgen op om 12.15 uur!

vrijdag, 8 mei 1981

Het verhaal is nog niet afgelopen. Maar het schiet op en lijkt niet lang meer te duren. Om twee uur local time vertrokken we uit Asmara en vlogen tot Port Sudan langs de kust van de Rode Zee. Beneden ons de Sahara, tamelijk bergachtig, met fraaie uitgesneden beddingen waarover hoogstens een paar keer per jaar het regenwater wegstroomt. In het oosten de zee met zijn vele eilandjes voor de kust, diep blauw. Daarna ging het meer landinwaarts tot we bij Luxor de Nijl bereikten met dezelfde fascinerende aanblik als op de heenreis boven de Sudan. Het netwerk van kanaaltjes aan weerszijden leek alleen een beetje breder dan in de Sudan. De foto's zullen het moeten aantonen. We vlogen een eind boven de Nijl en de koers werd later westelijker, zodat we Cairo niet gezien hebben. Bij de Qattar-depression werd het wat neveliger, waarschijnlijk door een stofstorm op de grond. En plotseling ging het zand over in het diepe blauw van de Middellandse Zee, waarop duidelijk de schuimkoppen van de golven te zien waren.

Hoog in de lucht waaide ook een harde wind: meer dan 80 mijl per uur. Vermoedelijk was dat de reden dat het toestel een technische landing moest maken in Athene om bij te tanken. We vlogen over de oostpunt van Kreta en zagen daarna de Griekse eilanden in allerlei vormen. Bergachtig, weinig groen, en niet groot.

Athene was zwaar bewolkt, maar eenmaal onder de wolken vlogen we over een groot deel van de stad. Wat een verschil met Addis. Hier begint Europa toch wel. Vierkante stratenpatronen, met overal flats in blokken daarbinnen met veel dakterrassen.

Na Athene vlogen we over het grote eiland even ten westen van de Griekse kust (Corfu) en spoedig daarna over zuidoost Italië. Het landschap was doorsneden met wegen en op tamelijk regelmatige afstand van elkaar zag je stadjes liggen als witte vlekken in het donkerder landschap.

De Apenijnen in de buurt van Rome zijn zo hoog dat de toppen besneeuwd zijn.

Na de landing in Rome werd plotseling bekend gemaakt dat de passagiers voor Frankfurt hier ook moesten uitstappen en dat het toestel rechtstreeks naar Londen zou doorvliegen. Later hoorde ik dat de bemanning te veel uren zou maken als we Frankfurt ook nog zouden aandoen, of iets van die strekking.

In Rome zou geregeld worden dat we met andere maatschappijen verder konden vliegen. De lokale tijd liep echter al tegen achten. Er bleek geen toestel meer richting Frankfurt of Amsterdam te gaan, dus werden we met een groep van ongeveer tien passagiers naar hotel Satellite in Ostia gebracht, waar we op kosten van Ethiopian Airlines konden verblijven. Ik heb diep geslapen, maar kort. Voor zessen nam ik al een bad en om half zeven ging de bus naar de airport waar we anderhalf uur van tevoren moesten inchecken. Het inchecken zelf gebeurde erg snel, dus kan ik dit dagboek al wachtend alsnog afsluiten. Er is een rechtstreekse vlucht van Alitalia naar Amsterdam om 8.40 uur lokale tijd die hopelijk om tien uur in Amsterdam aankomt. Het lijkt erop dat ik in elk geval een deel van de bruiloft van Tineke en Henk zal kunnen meemaken en de fraaie schildering van het jachttafereel op geitehuid [gekocht in Addis] persoonlijk op de dag zelf kan overhandigen. En uiteraard zie ik dan Petra en Mirjam weer. Die zullen wel opkijken. Aan Petra kan ik dan dit dagboek overhandigen om ook iets van de 'way of life' van Ethiopië en van mijzelf te leren kennen. Mirjam moet het later maar eens lezen.